

СТАНОВИЩЕ

За дисертацията на **Георги Кирилов Казаков** на тема „Памет, легитимност и власт: Христовите реликви и дворцовият церемониал във Византия (ср. на IX – нач. на XI век)”
за придобиване на научна и образователна степен „доктор”

От доц. д.н. *Цветелин Степанов*

Предложеният за защита труд се занимава с модерния проблем за ритуалната и символната комуникация, този път положен в полето на византистиката. С него Г. Казаков става следовник на наследството на такива прочути имена на изследователи теоретици на Средновековието от последното столетие, като Е. Канторовиц, У. Улмън, П. Е. Шрам, Г. Алтхоф, Я.М. Бак, Ж.-К. Шмит, Ф. Бюк и др., а във византистиката в частност – на Ж. Дагрон, Г. Подскалски, П. Маравал и т.н.

Изследването на Г. Казаков се състои от увод, въвеждаща глава (стр. 13-28), която очертава състоянието на проучваната проблематика, четири глави, от част, изпълняваща ролята на заключение, както и от посочена първична и вторична литература, плюс приетите от автора съкращения, като обемът на ръкописа е от общо 240 страници. В дисертацията е ясно очертан както обектът, така и предметът на изследването. Първият се състои в това да се реконструира дворцовият церемониал във Византия в указания в заглавието период, като се разгледат различните трансформации в него в следиконаборческия период. Авторът на дисертацията твърди, че церемониалът е от изключителна важност за Византия, тъй като той придава устойчивост на Империята. Предметът на проучването засяга легитимността на императора, постигана чрез церемониала, базиран на римското публично право. Целта на автора е да идентифицира елементите

на този церемониал, да реконструира произхода им и да посочи принципите и механизмите на тяхното действие.

Методите на изследване на византийския церемониал, така, както са описани от самия автор на дисертацията, се базират на историческото реконструиране, включвайки набор от методологии: 1) проучване на „местата на памет” (по П. Нора) и на „културната памет” (по Я. Асман), като авторът държи да направи важното уточнение, че *паметта* е третирана от него през призмата на *jus memoriae*, т.е. е от юридически тип; 2) микроистория (по Карло Гинзбург) и, 3) наратология (по Ф. Анкерсмит). Казаков търси пресечните точки на последните, акцентирайки особено много на антропологическата методика (стр. 5-6), в смисъла на Филип Бюк и Виктор Търнър. Направено е същественото уточнение, че византийската култура почива на реториката и това неминуемо се отразява на церемониалните практики. При последните едновременно се наблюдава *съгласие* и *разграничение* между Император и Църква, като първото очевидно доминира, а това позволява Христовите реликви в тяхното символно значение да усилят и в крайна сметка да валидират легитимността на василевса, тъй като директно обвързват произхода на властта му с Иисус Христос (стр. 9). Тръгвайки от двете наследства, стоящи в основата на Византийската цивилизация – това на римското начало и това на християнската религия, авторът на дисертацията акцентира на специфичното взаимодействие между императора, закона (*lex/nomos*), институциите, церемониала и обществото (по подразбиране – жителите на столицата), като се стреми на базата на най-разнообразни извори да пресъздаде и важните контексти, които придават определен смисъл на едно или друго деяние, на една или друга реликва, на едно или друго място в столицата Константинопол, по едно или друго (литургично) време. Дълбинната контекстуализация служи на Казаков за важния извод (стр. 8),

че в тези различни контексти прозира най-същественото – „хармоничното” събиране на горепосочените две наследства.

Историографският преглед е осъществен от автора на труда на принципа на тематичните полета и проблемните места, които формират дискусиите. Това е разбираемо, тъй като по темата за ритуала, обредите, церемониите през Средните векове вече е натрупана огромна по обем научна продукция и синтезният подход е най-удачният при едно такова проучване. Казаков приема, че културата на Византия е теократична в най-значимите си характеристики (по С. Рънсиман), но и твърди, че ромеите нямат политическа теория, атакувайки тезата на Я. Караянопулос (стр. 27-28).

Главите на изследването са посветени, 1) на Христовите реликви и легитимността им при церемониала; 2) на императора и на паметта за императора основател [Константин Велики], реализирана в реликвата на Честния кръст и нейното почитане; 3) празникът на Православието във Византия и как той свързва *памет* с *православие* и, 4) за образа на Империята и символите (заедно с техните *места* в Константинопол) на страстите Христови. Горното структуриране, заедно с адекватно подбраната методология, позволяват на автора да разкрие както същината на отделните елементи от церемониала, тъй и тяхното динамично конструиране и трансформиране, базиращо се на важния римски принцип на *обновяването* (*renovatio*), последният обаче подкрепен с вселенското послание на християнството – Спасението. Казаков с вещина обвързва в своя анализ литургичен календар, различни пространства (храмови, дворцови, публични) на символни действия, Христови реликви, столичен *център* (разбиран и като *вселенски*), градски общности, всички те единяващи василевса с Църквата и с народа – за постигането на хармонично цяло и в крайна сметка на спасение на православните при Страшния съд. Тези

различни, но едновременно с това и *устойчиви* взаимодействия всъщност придават и легитимността на властта на Императора.

Трябва да се отбележи, че Казаков използва в проучването си огромен брой първични извори, които дават стабилна основа на предложените от него изводи. Едновременно с това не бива да се пропуска и известната небрежност при оформянето на *Литературата*, нещо, което при едно бъдещо издаване на ръкописа е необходимо да се отстрани. На стр. 154 дисертантът е допуснал фактологическа грешка, твърдейки, че последният император иконоборец се именува Теофан (вм. правилното Теофил). Смятам обаче, че приносите и изводите на автора (вж. подробно Автореферат, стр. 32 сл.) са далеч по-стойностни за акцентирание, отколкото пропуските му. Струва ми се, че поне два от тях заслужават нарочно упоменаване. За Казаков, първо, византийският церемониал не е положен нито в сферата на идеологията, нито в тази на пропагандата или на манипулацията (вж. Автореферат, стр. 34); с последното авторът на труда предпазва модерния изследовател (а и съвременния човек изобщо) от опасностите на „модернизацията“ на мислите и деянията на предмодерните хора. На второ място, за него *паметта* във византийския церемониал е от римски, т.е. античен и имперски тип, но за да се сдобие с универсалност, паметта (и оттук легитимността) трябвало да се „облече“ в православно християнство. Що се отнася до автореферата, то той коректно демонстрира приносите на дисертанта.

В заключение, смятам, че трудът на Г. Казаков е изпълнен по стандартите на едно научно изследване, а анализът и приносите му позволяват да му се присъди научната и образователна степен „доктор“.

14.07.2017

София

подпис:

(доц. д.н. Цветелин Степанов)